

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять
із навчальної дисципліни

«ФІЛОСОФІЯ»

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної форми навчання всіх спеціальностей)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2025

Методичні рекомендації до практичних занять із навчальної дисципліни «Філософія» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання всіх спеціальностей) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Л. О. Радіонова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2025. – 52 с.

Укладач канд. філос. наук, доц. Л. О. Радіонова

Рецензент

Л. М. Хижняк, доктор соціологічних наук, професор кафедри прикладної соціології і соціальних комунікацій, заступник декана з наукової роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Рекомендовано кафедрою філософії і політології, протокол № 1 від 28.08.2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Програма навчальної дисципліни.....	5
2 План практичних занять.....	6
3 Вимоги до написання есе, рефератів.....	20
4 Приклади тестових завдань.....	21
5 Організація дистанційного навчання.....	25
6 Умови допуску студентів до екзамену.....	31
7 Перелік питань, що виносяться на екзамен.....	32
8 Система оцінки знань та критерії оцінювання.....	35
Список рекомендованих джерел.....	37
Термінологічний словник	39

ВСТУП

Практичне заняття з курсу «Філософія» є важливим складником аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи студентів. Готуючись до практичного заняття, студент повинен вивчити матеріал теми за лекціями, підручниками, першоджерелами, додатковою навчальною літературою, перевірити отримані знання, відповідаючи на запитання для самоперевірки, підготувати доповідь за темою.

Протягом семестру рекомендується виконати одне творче завдання, а також написати один реферат та репрезентувати їх на практичному занятті. Студент повинен бути готовим до тестового опитування.

Вимоги до учасників практичного заняття:

- обов'язково прочитати текст конспекту лекції, першоджерела та рекомендовану додаткову літературу;
- підготуватися до виступу на практичному занятті;
- підготувати відповіді на запитання;
- викладати думки своїми словами, а не завченими фразами, формулюваннями;
- будувати виступ згідно з планом, користуючись конспектом лише в разі цитування першоджерел;
- враховувати, що виступ має складатися з трьох частин: вступу, основної частини та висновку;
- вільно триматися перед аудиторією, грамотно і переконливо говорити;
- брати активну участь в обговоренні всіх питань семінару;
- після відповіді товариша вміти прокоментувати основне положення проблеми, задати йому додаткове запитання;
- для підтвердження або спростування тієї чи іншої тези наводити аргументи: цитати з тексту першоджерела або думки, істинність яких обґрунтована.

На практичних заняттях використовуються різні форми та методи контролю знань: усне та письмове опитування, дискусія, захист рефератних робіт та їх обговорення, презентація творчих робіт, тестове опитування, контрольна робота.

За кожною темою, включеною до навчальної дисципліни «Філософія», проводять практичне заняття з метою закріплення студентом теоретичних знань, одержаних на лекційних заняттях за результатом самостійного вивчення необхідного матеріалу.

1 ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1 Філософія ЗМ 1 Історія філософії

Розглядаються питання щодо основних категорій та понять філософії, а саме: філософія та світогляд. Світогляд і світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Історичні типи світогляду: міф, релігія, науковий світогляд, філософський світогляд. Предмет філософії. Культурно-історичні передумови виникнення філософії. Передумови філософії у Стародавній Індії та Стародавньому Китаї. Своєрідність філософії Стародавньої Греції: досократівського, класичного, елліністичного та римського періодів античності. Розвиток християнства у Західній Європі. Апологетика, патристика, схоластика. Особливості західноєвропейської та східноєвропейської релігійної філософії. Наукова революція XVII ст., проблема методу пізнання у філософії. Емпіризм і раціоналізм. Місце німецької класичної філософії в історії філософської думки. Українська філософська думка.

ЗМ 2 Онтологія. Гносеологія

Філософський зміст проблеми буття. Основні форми буття. Буття людини як фундаментальна проблема філософи. Суспільне та індивідуальне буття. Буття речей, процесів і станів природи. Матерія і свідомість. Основні форми існування матерії. Проблема єдності світу. Сутність та структура свідомості. Діалектика та її альтернативи. Закони і категорії діалектики. Принципи діалектики. Метафізика як наука і метод. Інтуїтивізм. Еволюціонізм. Софістика і еклектика. Пізнання як відображення. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Проблеми істини. Об'єктивність істини. Абсолютна та відносна істина. Конкретність істини. Істина й цінність. Сучасні концепції істини. Критерії істини.

ЗМ 3 Соціальна філософія

Особливості філософського пізнання суспільства і людини. Специфіка предмета соціальної філософії. Співвідношення предметів соціальної філософії та інших гуманітарних наук. Головні категорії соціальної філософії. Суспільство як система, що саморозвивається. Спадковість ідей суспільного розвитку в контексті класових і загальнолюдських пріоритетів. Історичний генезис теоретичних обґрунтувань сутності суспільного поступу. Особистість у вимірах філософського аналізу. Матеріальні аспекти розвитку суспільства. Соціально-політична сфера. Духовне життя суспільства. Концепції майбутнього людства.

2 ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1 Філософія: коло її проблем і роль у суспільстві (заняття 1)

1. Виникнення філософії. Предмет і проблеми філософії.
2. Структура і дисциплінарна будова філософського знання. Граничність філософських категорій.

Ключові терміни та поняття. Метод. Методологія. Онтологія. Гносеологія. Аксиологія. Праксеологія. Матеріалізм. Ідеалізм. Агностицизм. Метод. Діалектика. Метафізика. Гносеологія.

Творчі завдання:

1. Перелічіть соціальні, економічні, духовні передумови виникнення філософського мислення.
2. Назвіть ознаки філософського мислення.
3. Основні теми філософствування та їх значущість.
4. Як змінювався предмет філософії?
5. Якою є структура філософського знання?

Теми доповідей та рефератів:

1. Основні функції філософії. Роль філософії у суспільстві.
2. Історичні передумови виникнення філософії.
3. Основне питання філософії та його альтернатива.
4. Окресліть коло проблем, що цікавлять філософів.
5. Місце філософії у системі культури.

Проблемні запитання:

1. Статус філософії та її взаємовідносини з іншими науками.
2. Які спеціальні терміни, що виражають той чи інший відтінок, зміст любові існують у грецькій мові?
3. Які запитання І. Канта детально розглядаються в науково-орієнтованій, морально-орієнтованій і релігійно-орієнтованій філософії відповідно?
4. Головні цінності філософії: істина, краса і добро?
5. Основні образи філософської творчості людини.

Список рекомендованих джерел: [4–9].

Тема 1 Філософія: коло її проблем і роль у суспільстві (заняття 2)

1. Співвідношення світогляду і філософії. Основні світоглядні орієнтації людини у світі.
2. Роль філософії в сучасному житті суспільства. Історичні типи світогляду.

Ключові терміни та поняття. Світогляд. Міфологія. Релігія. Філософія. Монізм. Дуалізм. Плюралізм. Монотеїзм. Основне питання філософії. Матеріалізм. Ідеалізм.

Творчі завдання

1. Філософія як теоретична форма світогляду. Основні розділи філософії.
2. Філософія у сфері культури.
3. Чим філософія відрізняється від міфології, релігії, науки, мистецтва?
4. Історичні типи світогляду та їх місце у сучасності.
5. Яких змін зазнала ідея надприродного в процесі розвитку релігійних вірувань?

Теми доповідей та рефератів:

1. Характеристики релігії, які засвідчують її історичний характер.
2. Філософія є вираженням у поняттях знанням про світ і людину.
3. Філософія і світогляд. Світоглядний характер філософського знання.
4. Роль філософії в індивідуальному розвитку людини.
5. Філософія, релігія, мистецтво як форми людського освоєння світу.

Проблемні запитання:

1. У чому криється складність визначення релігії?
2. Назвіть основні ознаки релігійного світогляду.
3. Що таке свобода в її релігійному розумінні?
4. Які ознаки притаманні міфології?
5. Походження філософії, її історичні типи та національна своєрідність

Список рекомендованих джерел: [4–6, 8].

**Тема 2 Становлення і основні етапи розвитку філософії
(заняття 1)**

1. Принципи періодизації історії філософії. Філософія Стародавнього Сходу (Індія, Китай, Єгипет, Вавилон, Палестина, Іран).
2. Антична філософія.

Ключові терміни та поняття. Конфуціанство. Моїзм. Легізм. Натурфілософія. Даосизм. «Веди». Брахмани. Араньяки. Упанішади. Йога. Вайшешика. Н'яя. Локаята. Джайнізм. Буддизм. Логос. Досократики. Мілетська школа. Піфагорійський союз. Елеати. Апорії. Фізики-плюралісти. Атомістика. Класичний період. Стоїцизм. Кініки. Кіренаїки. Мегарики.

Творчі завдання:

1. Характеристика особливостей філософії Стародавнього Сходу (Індія, Китай).
2. Брахманізм як релігійно-філософська течія.
3. Якими були погляди на буття Парменіда?

4. Поясніть причину існування матеріалістичної та ідеалістичної ліній у філософії.

5. Чи є зміст у твердженні Платона про те, що ми не ідеї співставляємо із предметами, а навпаки, предмети з ідеями?

Теми доповідей та рефератів:

1. Особливості античної філософії Греції та Риму.
2. Іонійська філософія.
3. Проблема людини і суспільства у філософії Аристотеля.
4. Відмінність філософії від науки за Аристотелем.
5. Зміна предмета й методу античної філософії.

Проблемні запитання:

1. Що є ідеалом буддійського способу життя?
2. Про яких два світи говорить Платон?
3. Опишіть структуру філософського знання (основні філософські дисципліни).
4. Чому саме Греція стала батьківщиною філософії?
5. Як пояснюють першооснову суцього представники Мілетської школи філософії, Піфагорійського союзу й Елейської школи філософії?

Список рекомендованих джерел: [1–7].

**Тема 2 Становлення і основні етапи розвитку філософії
(заняття 2)**

1. Етапи розвитку філософії Середньовіччя в Західній Європі. Арабська і єврейська філософія Середньовіччя.
2. Філософія епохи Відродження.
3. Основні ознаки філософії Нового часу. Наукова революція XVII ст.

Ключові терміни та поняття. Секуляризація. Гуманізм. Пантеїзм. Креаціонізм. Монотеїзм. Схоластика. Патристика. Номіналізм і реалізм. Теологія. Томізм і неотомізм. Ренесанс. Реформація. Гілозоїзм. Просвітництво. Метафізичний матеріалізм. Механіцизм. Емпіризм. Раціоналізм. Сенсуалізм. Пантеїзм. Картезіанство. Монадологія.

Творчі завдання:

1. Особливості філософії середньовічного суспільства.
2. Боротьба між номіналізмом та реалізмом у середньовічній філософії.
3. Зробіть порівняльний аналіз точок зору Августина й Хоми Аквінського на співвідношення знання й віри.
4. Соціальні й гносеологічні підстави філософії емпіризму, його сутність.
5. Французький матеріалізм, його тлумачення людини та суспільства.

Теми доповідей та рефератів:

1. Методологічні можливості індукції й дедукції.
2. Сутність агностицизму Д. Юма.
3. Процес секуляризації людини від церкви та її канонів.
4. Філософія Нового часу про проблеми людини і її буття.
5. Філософські погляди П. Гольбаха, К. Гельвеція.

Проблемні запитання:

1. Як філософія Нового часу вирішує онтологічну проблему знання?
2. У чому полягає суть теоцентризму й теологічного способу мислення?
3. У чому полягає внутрішнє протиріччя схоластики як філософської системи?
4. Які основні проблеми схоластики ви знаєте?
5. Чим обумовлений інтерес мислителів до проблеми держави?

Список рекомендованих джерел: [1–9].**Тема 2 Становлення і основні етапи розвитку філософії
(заняття 3)**

1. Історичні умови формування класичної німецької філософії, її основні ознаки.
2. Некласична філософія на Заході.

Ключові терміни та поняття. Агностицизм. Априоризм. «Річ у собі». Абсолют. «Абсолютна ідея». «Німецький романтизм». Діалектика Гегеля. Категоричний імператив. Позитивізм. Неопозитивізм. Філософія життя. Філософська антропологія. Герменевтика. Структуралізм. Ірраціоналізм. Фрейдизм. Неофрейдизм. Діалектичний матеріалізм. Відчуження. Свобода. Абсурдність. Спосіб матеріального виробництва. Продуктивні сили. Виробничі відносини. Суспільно-економічна формація. Базис. Надбудова. Екзистенціалізм.

Творчі завдання:

1. Спосіб матеріального виробництва, його структура та діалектика взаємодії його елементів.
2. Вкажіть основні принципи діалектики.
3. Проаналізуйте філософію позитивізму, визначте її переваги й недоліки.
4. Визначте загальне й відмінне у філософії марксизму й прагматизму.
5. Визначте підстави «живучості» неотомізму й привабливості персоналізму.

Теми доповідей та рефератів:

1. Переваги й недоліки шкіл антропологічного напрямку.
2. Філософія Ф. Ніцше.

3. Принципове розходження філософії Канта й Гегеля.
4. Філософія постмодернізму.
5. Причини різноманіття філософських шкіл XIX–XX ст.

Проблемні запитання:

1. Категоричний імператив І. Канта.
2. На яких проблемах зосереджується філософія екзистенціалізму в першу чергу?
3. Що є елементом людського пізнання згідно з ірраціоналізмом?
4. У чому полягає суть теорії пізнання Канта?
5. Розроблення К. Марксом і Ф. Енгельсом концепції матеріалістичної діалектики та матеріалістичного підходу до історії суспільства.

Список рекомендованих джерел: [2–9].

**Тема 3 Філософська думка в Україні
(заняття 1)**

1. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Філософія в Києво-Могилянській академії.
2. Філософські ідеї Г. Сковороди.
3. Українська філософія XIX–XX ст. Філософія національної ідеї Кирило-Мефодіївського товариства (М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко).
4. Просвітницька течія XIX–XX ст. (О. Потебня, М. Драгоманов, І. Франко, В. Вернадський, М. Грушевський, В. Винниченко).
5. Національна філософія української еміграції (Д. Донцов, О. Кульчицький, В. Липинський, Д. Чижевський). Сучасна філософська думка в Україні.

Ключові терміни та поняття. «Книжна культура». «Народна культура». Українське Відродження. Українське Просвітництво. «Філософія серця». Український романтизм. Українська академічна філософія XIX ст. Кирило-Мефодіївське товариство. Києво-Могилянська академія. Львівсько-варшавська школа, школа «червоного позитивізму».

Творчі завдання:

1. Соціально-філософські погляди Т. Шевченка. І. Франка, М. Драгоманова, М. Грушевського та їх роль у формуванні національної самосвідомості українського народу.
2. Реформаційні ідеї в Україні.
3. Що, за Г. Сковородою, означає споріднена праця і щастя?
4. Філософські ідеї у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
5. Філософські ідеї у творчості Т. Шевченка.

Теми доповідей та рефератів:

1. Новітня українська філософія. Розробка філософських проблем у сучасній Україні.
2. Роль Києво-Могилянської академії у розвитку духовної культури слов'янських народів.
3. Сутність «філософії серця» Г. Сковороди.
4. Київська релігійно-філософська школа (С. Гогоцький, О. Новицький, П. Юркевич).
5. Традиції та особливості розвитку філософської думки в Україні.

Проблемні запитання:

1. Кого з професорів Києво-Могилянської академії ви знаєте? Які філософські курси вони читали?
2. Поясніть сутність «філософії серця» Г. Сковороди.
3. Розкрийте погляди Г. Сковороди на «нерівну рівність».
4. Елітарна концепція в соціальній думці Д. Донцова.
5. Револьюційно-демократичні погляди Т. Шевченка та І. Франка.

Список рекомендованих джерел: [1, 3–9].

Тема 4 Матерія і основні форми її існування (заняття 1)

1. Філософське розуміння проблеми буття. Історико-філософські варіанти розгляду проблеми буття.
2. Буття: форми (модуси), структура. Співвідношення категорій «буття», «субстанція», «матерія».

Ключові терміни та поняття. Онтологія. Метафізика. Буття. Небуття. Реальність. Об'єктивна реальність. Суб'єктивна реальність. Фізична реальність. Соціальна реальність. Ідеальна реальність, духовна реальність. Віртуальна реальність.

Творчі завдання:

1. Основні форми буття, їх специфіка та взаємозв'язок.
2. Вчення про буття і пізнання світу.
3. Мартін Гайдегер: «сущє» і «буття».
4. «Цифровий» всесвіт – нові виміри буття.
5. Аристотель про категорії як найвищі роди буття.

Теми доповідей та рефератів:

1. Форми буття: буття природного, соціального, людини, духовне буття.
2. Ідеальна реальність, духовна реальність.
3. Співвідношення понять небуття, суспільне буття, індивідуальне буття.
4. Категорія буття як вихідне поняття метафізичного філософування.
5. Середньовічна схоластична онтологія: тільки Бог є абсолютністю буття.

Проблемні запитання:

1. У яких ситуаціях про онтологію та метафізику можна говорити як про одне й те саме, а в яких їх треба розрізняти?
2. Як найкраще визначити буття?
3. Чим відрізняються «не буття» і «небуття»?
4. Які види реальностей виокремлюються у філософії? Чим зумовлений такий поділ?
5. У чому полягає проблема місця онтології та метафізики у філософії?

Список рекомендованих джерел: [2–9].

**Тема 4 Матерія і основні форми її існування
(заняття 2)**

1. Матерія: атрибути, спосіб і форми існування матерії.
2. Сучасні уявлення про спосіб і форми існування матеріального світу.

Ключові терміни та поняття. Субстанція, першооснова. Речі. Властивості, якості. Відношення. Простір. Час. Можливість і дійсність. Необхідність і випадковість. Детермінізм, причинність, системний детермінізм, закономірність.

Творчі завдання:

1. Як пов'язані між собою речі, властивості й відношення?
2. Чому простір і час розглядають у поєднанні?
3. Як можна визначити всі модальні поняття через поняття можливості?
4. Поняття матерії у філософії, форми її руху.
5. Чи можна ототожнювати поняття «матерія» і «буття»?

Теми доповідей та рефератів:

1. Філософський зміст категорії «матерія».
2. Еволюція поняття «матерія». Філософське і наукове значення.
3. Роль простору і часу у світосприйнятті і світорозумінні, у процесі життєвого самовизначення людини.
4. Простір та час у віртуальному світі.
5. Форми існування матеріального світу.

Проблемні запитання:

1. У чому полягають відмінності руху, простору і часу в неорганічних та соціальній формах руху матерії?
2. Що відносять до філософських властивостей простору та часу?
3. Назвіть рівні органічної матерії.
4. Назвіть рівні неорганічної матерії.
5. Що відносять до властивостей субстанції?

Список рекомендованих джерел: [1–4, 7–9].

Тема 5 Свідомість її походження та сутність **(заняття 1)**

1. Свідомість та її суттєві ознаки.
2. Відображення та його форми. Проблема походження свідомості.
3. Свідомість і мова. Самосвідомість.
4. Суспільна свідомість, її рівні та форми.

Ключові терміни та поняття. Духовність. Психіка. Свідомість. Відображення. Форми відображення. Самосвідомість. Мислення. Мова. Несвідоме. Суспільна свідомість. Індивідуальна свідомість. Колективне несвідоме. Архетип. Менталітет. Суспільна психологія. Суспільна ідеологія. Політична свідомість. Правова свідомість. Моральна свідомість. Естетична свідомість. Релігійна свідомість. Національна самосвідомість.

Творчі завдання:

1. Поняття свідомості та генезис її розвитку.
2. Активний, випереджувальний характер відображення у свідомості.
3. Маніпуляція свідомістю мас засобами культури.
4. Проблема співвідношення свідомості та матерії.
5. Свідоме і несвідоме. Розуміння несвідомого в концепціях Фрейда та Юнга.

Теми доповідей та рефератів:

1. Суспільна свідомість, її структура.
2. Поняття свідомості.
3. Взаємозв'язок індивідуальної та суспільної свідомості.
4. Проблема свідомості в історії філософії.
5. Мова і культура в процесі виникнення і розвитку свідомості.
6. Структура та форми суспільної свідомості.

Проблемні запитання:

1. Які види колективного несвідомого називає Юнг?
2. Що є свідомістю з точки зору ідеалістів, матеріалістів і дуалістів?
3. Чому мова є предметом філософського дослідження?
4. Що може і що не може бути знаком?
5. Чим можуть відрізнятись мовні картини світу різних народів?

Список рекомендованих джерел: [3–4, 6–9].

Тема 6 Пізнання. Наукове пізнання **(заняття 1)**

1. Гносеологія та епістемологія. Основні принципи сучасної наукової гносеології.
2. Чуттєвий і раціональний рівні пізнання.

3. Проблема істини в пізнанні. Істина об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна. Істина монологічна (наукова) і поліфонічна (філософська). Критерії істини.

Ключові терміни та поняття. Скептицизм. Агностицизм Давіда Юма. Агностицизм Іммануїла Канта. Агностицизм Ернста Маха та Ріхарда Авенаріуса. Суб'єкт пізнання. Об'єкт пізнання. Істина. Практика та її види. Матеріальна, виробнича діяльність людей. Суспільно-політична практика. Науково-експериментальна діяльність. Функції практики.

Творчі завдання:

1. Категорія причинності. Причинні зв'язки, їх характер та види.
2. У чому полягає різниця між раціоналізмом та емпіризмом?
3. Роль оцінки у суспільному пізнанні: істина й омана.
4. Що, на ваш погляд, є підґрунтям людської фантазії – знання, віра, переконання, розуміння життя чи щось інше?
5. Що ви думає про можливості пізнання людиною світу? Як ви ставитесь до позиції скептицизму у цьому питанні? У чому сила і слабкість гносеологічного скептицизму?

Теми доповідей та рефератів:

1. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання.
2. Методологія побудови наукової теорії.
3. Інтуїція з точки зору філософії.
4. Ціннісні орієнтації, їх методологічне значення у науково-дослідній діяльності.
5. Сутність практики як критерію істини.

Проблемні запитання:

1. Об'єктивна істина існує незалежно від людини та людства. Чи означає це, що вона існує поза людиною, поза її свідомістю самотійно?
2. Як пов'язані між собою різні види детермінізму?
3. Що означає термін гносеологія? Поясніть, у чому полягає відмінність між гносеологією та епістемологією?
4. Що таке суб'єкт і об'єкт пізнання? Охарактеризуйте їх.
5. Як ви розумієте, що таке істина? На які її критерії ви зважаєте, стверджуючи істинність того чи іншого судження?

Список рекомендованих джерел: [3–9].

Тема 6 Пізнання. Наукове пізнання

(заняття 2)

1. Характерні ознаки наукового пізнання. Поняття наукового методу.
2. Теоретичні та емпіричні методи пізнання.

3. Форми наукового пізнання: гіпотеза, концепція, теорія. Наукова парадигма.

4. Діалектика: історичні типи й альтернативи діалектики. Принципи, закони й категорії діалектики.

Ключові терміни та поняття. Пізнання. Пізнання теорії. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Практика. Істина. Абсолютна і відносна істина. Конкретність істини. Критерії істини. Метод. Теорія. Наука. Діалектика. Закони. Категорії.

Творчі завдання:

1. Явище і сутність.
2. Необхідність та випадковість, їх діалектичний зв'язок.
3. Основні аспекти функціонування науки.
4. Що таке демаркація у філософії науки? Назвіть відомі вам критерії визначення науковості теорій.
5. Парадигма у визначенні Т. Куна.

Теми доповідей та рефератів:

1. Метафізика як світогляд і метод пізнання.
2. Діалектика чуттєвого та раціонального в пізнанні.
3. Діалектика як раціональне зерно філософії Гегеля.
4. Назвіть основні аспекти функціонування науки.
5. Типи й альтернативи діалектики.

Проблемні запитання:

1. Чи ідентичні поняття «об'єктивна реальність» і «об'єкт пізнання»?
2. Визначте практику та її функції в пізнанні.
3. Як співвідносяться пізнання та практика?
4. Як може вплинути на сучасну науку різне тлумачення законів природи?
5. У чому полягає різниця між знанням, розумінням, вірою та припущенням?

Список рекомендованих джерел: [2–4, 5–9].

**Тема 7 Суспільство як система, що розвивається
(заняття 1)**

1. Особливості філософського пізнання суспільства і людини.
2. Специфіка предмета соціальної філософії. Співвідношення предметів соціальної філософії та інших гуманітарних наук.

Ключові терміни та поняття. Суспільство. Закони суспільства. Суспільне буття. Суспільна свідомість. Суспільне виробництво. Соціальна структура суспільства. Класи. Політична система. Держава. Прогрес. Регрес. Фаталізм. Волонтаризм.

Творчі завдання:

1. Природа як об'єкт філософського осмислення.

2. Як найточніше визначити суспільство?
3. Назвіть елементи суспільства як системи.
4. Назвіть основні підходи до визначення характеру закономірностей об'єднання людей у суспільство.
5. Як співвідносяться суспільство та природа?

Теми доповідей та рефератів:

1. Проблеми взаємодії в системі «людина – природа – суспільство».
2. Аналіз історичного розвитку суспільства в контексті праці Е. Тоффлера «Третя хвиля».
3. Єдність та багатогранність історичного процесу.
4. Можливості та межі свідомого використання об'єктивних законів суспільно-політичного життя.
5. Поняття політичної системи суспільства та структури влади.

Проблемні запитання:

1. Що таке соціальна філософія? У чому полягає її відмінність від соціології?
2. У чому полягає своєрідність пізнання політичних явищ щодо інших різновидів людського пізнання?
3. Що таке методологія політичного пізнання?
4. Поясніть значення філософії для системи сучасного методологічного знання про політику.
5. Проаналізуйте сучасні класифікації видів мистецтва.

Список рекомендованих джерел: [4, 7–9].

**Тема 7 Суспільство як система, що розвивається
(заняття 2)**

1. Головні категорії соціальної філософії. Суспільство як система, що розвивається самостійно.
2. Історичний генезис теоретичних обґрунтувань сутності суспільного поступу.

Ключові терміни та поняття. Людина. Суспільство. Цивілізація. Культура. Прогрес і регрес. Критерії суспільного прогресу.

Творчі завдання:

1. Поняття суспільства як соціально організованої системи.
2. Рушійні сили та суб'єкти історичного розвитку.
- 3 «Кінець історії» і перспективи розвитку людства.
4. «Соціальне» та соціальна реальність.
5. Характеристики, якими відзначаються об'єкти системної якості.

Теми доповідей та рефератів:

1. Культура як предмет філософського осмислення.
2. Чому мистецтво є вищим видом естетичної діяльності?
3. Поняття «суспільство» у філософській традиції.
4. Діалектика діяльності і потреб, виробництва і споживання.
5. Цінності і сенс життя.

Проблемні запитання:

1. Від чого залежить перебіг історії з погляду фаталізму?
2. Від чого залежить перебіг історії з погляду волюнтаризму?
3. Як впливають глобальні тенденції суспільного розвитку на сучасну парадигму освіти?
4. Політична свідомість і політична культура як елементи політичної системи.
5. Діяльність людей і суспільні відносини як субстанційні категорії соціальної реальності.

Список рекомендованих джерел: [3–4, 6–9].

Тема 8 Проблема людини у філософії (заняття 1)

1. Історико-філософські погляди на проблему людини.
2. Проблема життя і смерті, сенсу людського життя в духовному досвіді людства.
3. Особистість у вимірах філософського аналізу. Проблема свободи. Свобода і необхідність.
4. Цінності як ядро духовного світу людини. Структура цінностей.

Ключові терміни та поняття. Концепції сутності людини. Біологізаторські концепції. Соціологізаторські концепції. Спіритуалізм. Основні концепції походження людини. Релігійна (теологічна) гіпотеза. Космічна гіпотеза. Еволюційна гіпотеза. «Людина». «Індивід». «Індивідуальність». «Особистість». Внутрішня структура особистості. Типологія особистостей.

Творчі завдання:

1. Що включає філософія особистості?
2. Що мають на увазі під свободою особистості?
3. Цінності та їх роль у суспільстві.
4. Подайте розгорнуте визначення поняття людської суб'єктивності.
5. Хто з філософів античності вперше звернув увагу на осмислення проблеми людини? У чому полягали особливості тогочасного підходу до людини?

Теми доповідей та рефератів:

1. Екзистенціальна філософія (А. Камю «Міф про Сізіфа», «Бунтівна людина», Ортега-і-Гассет «Бунт мас»).
2. Технологія і культура. Проблема етики науково-технічної творчості.
3. Особливості філософського підходу до проблеми людини.
4. Проблема життя, смерті та безсмертя.
5. Співвідношення понять «індивід», «індивідуальність», «особистість».

Проблемні запитання:

1. Чи є людина лише соціальною істотою? Яку роль у людській сутності відіграє біологічний фактор?
2. Поясніть, у чому полягає взаємозв'язок проблеми сенсу життя і основного питання філософії.
3. Охарактеризуйте основні сфери буття людини.
4. Поясніть, у чому полягає взаємозв'язок проблеми сенсу життя і основного питання філософії.
5. Що передбачає антропосоціогенез?

Список рекомендованих джерел: [3–4, 7–9].

Тема 9 Суспільний прогрес. Соціальне прогнозування (заняття 1)

1. Суб'єкти суспільного розвитку: індивіди та соціальні спільноти.
2. Матеріальні аспекти розвитку суспільства.

Ключові терміни та поняття. Формаційна теорія історичного процесу. Цивілізація. Соціально-філософські моделі суспільства. Суспільний прогрес. Сенс історії. Глобалізація. Антиглобалізм.

Творчі завдання:

1. Перелічіть критерії суспільного прогресу.
2. У чому полягає сенс історичного розвитку суспільства?
3. У чому полягають переваги та недоліки цивілізаційного та формаційного підходів до класифікації історичних етапів розвитку суспільства?
4. Стабільність і мінливість у історії.
5. У чому полягає принцип відповідальності?

Теми доповідей та рефератів:

1. Штучний інтелект і суспільство: можливості та загрози.
2. Освіта і наука: пошук нових парадигм модернізації.
3. Геополітичні тенденції сучасного розвитку суспільства.
4. Глобальні проблеми, викликані протиріччям між природою і суспільством.
5. Співвідношення культури і цивілізації.

Проблемні запитання:

1. Назвіть особливості циклічного підходу до розуміння історичного розвитку.
2. Чи може успішно функціонувати «відкрите суспільство» в сучасних умовах?
3. Назвіть сучасні етичні проблеми.
4. Поняття суб'єкта суспільного розвитку: рід, плем'я, народність, народ, нація, етнос.
5. Рушійні сили суспільного розвитку.

Список рекомендованих джерел: [3–4, 6–9].

**Тема 9 Суспільний прогрес. Соціальне прогнозування
(заняття 2)**

1. Соціально-політична сфера.
2. Духовне життя суспільства. Поняття культури. Культура і цивілізація.
3. Глобальні проблеми сучасності. Концепції майбутнього людства.

Ключові терміни та поняття. Цивілізація. Культура. Політична свідомість. Правова свідомість. Моральна свідомість. Естетична свідомість. Релігійна свідомість. Національна самосвідомість. Глобалізація.

Творчі завдання:

1. Екологічні проблеми сучасності та шляхи їх розв'язання.
2. Назвіть ознаки глобальних проблем сучасного суспільства.
3. Прогрес суспільства і його критерії.
4. Соціальна реальність як історія.
5. Охарактеризуйте сутність глобалізації та антиглобалізму.

Теми доповідей та рефератів:

1. Роль етики в сучасному суспільстві.
2. Філософські проблеми цифровізації та віртуалізації суспільства.
3. Теорії інформаційного суспільства: порівняльний аналіз.
4. Статус та роль влади у суспільстві.
5. Футурологія, її можливості і межі.

Проблемні запитання:

1. «Новий гуманізм» за А. Печчеї.
2. Як співвідносяться поняття етики, моралі та моральності?
3. Категорії «практика» і «праця»: що суспільного і в чому різниця?
4. Що таке «історія» у філософії історії?
5. Легітимність публічної влади за Максом Вебером.

Список рекомендованих джерел: [3–4, 6–9].

3 ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ, РЕФЕРАТИВ

Есе – це невеликий за обсягом твір, що має довільну композицію і містить виклад індивідуальних міркувань студента на основі аналізу філософських праць. Есе передбачає розкриття конкретної проблеми чи питання, самостійність суджень, опис власного досвіду і вражень від прочитаного тексту. Як правило, есе невелике за обсягом: до трьох сторінок комп'ютерного тексту, надрукованого через 1,5 інтервали, 14 шрифтом Times New Roman на стандартному аркуші А4.

Для написання есе студент самостійно або за рекомендацією викладача обирає тексти філософського змісту для опрацювання. У першому випадку відповідна філософська праця узгоджується з викладачем. Есе обов'язково має містити вступ, виклад основного тексту, власні висновки. Під час освітнього процесу його учасники повинні дотримуватися вимог законодавства України, внутрішніх нормативних документів Університету та принципів і правил академічної доброчесності (Положення про академічну доброчесність та систему запобігання академічному плагіату).

Критерії оцінювання есе:

4–5 балів – робота має самостійний, творчий характер, аргументація спирається на фактичний матеріал, логічність викладу, наведені власні узагальнення та висновки, демонструється критичне осмислення зазначених проблем;

2–3 бали – демонструється обізнаність автора із зазначеною проблемою, але робота має описовий характер, містить нерозв'язані завдання;

1 бал – містить недостатньо аргументовані твердження; суть проблеми не зрозуміла; наведено різні точки зору без власних узагальнень.

Вимоги до написання рефератів з філософії. Обсяг роботи – 10–15 сторінок друкованого тексту формату А4 (шрифт Times New Roman, розмір 14, міжрядковий інтервал 1,5, поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє та нижнє – 20 мм). Реферат має складатися з таких обов'язкових елементів: титульний аркуш, зміст (план), вступ, основна частина (розділи та підрозділи), висновки, список використаних джерел. Назва навчального закладу. Тема реферату. ПІБ студента, група. ПІБ викладача. Місто, рік.

Вступ: обґрунтування актуальності теми; мета і завдання роботи; предмет і об'єкт дослідження; короткий опис структури реферату.

Основна частина: логічна побудова тексту; розгляд філософських підходів до обраної теми; аналіз ключових ідей, аргументів і теорій; згадати основних представників філософської думки, які працювали над темою.

Висновки: підсумки проведеного аналізу; авторське бачення теми; вказівка на можливі напрями подальшого дослідження.

Список джерел оформлюється відповідно до стандарту України ДСТУ 8302:2015 Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Має містити 5–10 джерел (наукова література, першоджерела, статті).

4 ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Назва якого розділу філософської науки перекладається як наука про людину:

- а) гносеологія;
- б) антропологія;
- в) аксіологія?

2. Яке з цих філософських понять є найбільш узагальненим:

- а) світ;
- б) буття;
- в) екзистенція?

3. У філософії Канта річ в собі:

- а) непізнавана;
- б) пізнавана;
- в) пізнається частково;
- г) не існує.

4. Назва якого розділу філософської науки перекладається як наука про людину:

- а) гносеологія;
- б) антропологія;
- в) аксіологія?

5. Хто є автором висловлювання: «Ознакою філософської віри, віри мислячої людини постає завжди те, що вона існує лише разом зі знанням»:

- а) І. Кант;
- б) Ф. Ніцше;
- в) В. К. Ясперс?

6. Релігійному типу світогляду властива зосередженість на такому:

- а) реалістичність;
- б) естетичне світорозуміння;
- в) морально-духовне самовдосконалення людини.

7. Елементом якого світогляду є магія:

- а) міфологічного;

- б) наукового;
- в) філософського?

8. Філософська наука про прекрасне – це:

- а) естетика;
- б) етика;
- в) логіка.

9. Фаза суспільно-економічного розвитку, що характеризується бурхливим розвитком сфери послуг та інформаційних, наукоємних технологій, докорінними перетвореннями у соціальній структурі та ціннісними мотиваціями, – це:

- а) індустріальне суспільство;
- б) традиційне суспільство;
- в) постіндустріальне суспільство.

10. Які науковці є прихильниками цивілізаційно-культурологічної інтерпретації історичного процесу:

- а) О. Тоффлер, А. Турен, М. Маклюен, Е. Шумахер;
- б) В. Росту, А. Арон, Д. Рісмен, Д. Белл;
- в) М. Данілевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, К. Ясперс?

11. Філософське знання, яке репрезентує пізнання генези, структури як окремих соціальних явищ, так і суспільства в цілому, що вирізняється найвищим рівнем узагальнення та концептуалізації, – це:

- а) антропологія;
- б) соціальна філософія;
- в) філософія історії.

12. Економічна категорія, що відображає виробничі відносини, в які вступають суб'єкти господарювання з приводу присвоєння засобів і результатів виробництва:

- а) виробництво;
- б) власність;
- в) праця.

13. Німецький філософ І. Кант визначав категорії так:

- а) «роди сущого»;
- б) апріорні (трансцендентальні) поняття, що утворюються через найвищий синтез розумової діяльності;
- в) універсальні форми мислення і свідомості, які відображають загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх матеріальних і духовних явищ та процесів.

14. Засадничим поняттям постмодерної онтології є:

- а) субстанція;
- б) суще;

в) симулякр.

15. Фундаментальною проблемою класичної онтології є проблема:

- а) екзистенції;
- б) сутності;
- в) ніщо.

16. Кому з античних філософів належать афоризм: «Все тече, все змінюється»:

- а) Фалесу;
- б) Демокриту;
- в) Геракліту?

17. До принципів ренесансної філософії належать:

- а) містицизм, деїзм, індивідуалізм, віра;
- б) теоцентризм, провіденцизм, персоналізм, фаталізм;
- в) гуманізм, антисхоластизм, антропоцентризм, пантеїзм.

18. Пошуки ефективного методу пізнання дійсності характерні для епохи:

- а) Середньовіччя;
- б) Просвітництва;
- в) Нового часу.

19. Фундаментальна філософська категорія, яка становить основу для розвитку усієї онтологічної теорії, – це:

- а) буття;
- б) екзистенція;
- в) ніщо.

20. Який соціальний клас є визначальним маркером постіндустріального суспільства:

- а) пролетаріат;
- б) службовці;
- в) селянство?

21. Тип класичної онтології (метафізики), що базується на вченні про рівнозначність двох субстанцій, – це:

- а) плюралізм;
- б) монізм;
- в) дуалізм.

22. Хто є автором відомої метафори в історії філософської думки: «Людина – це канат, натягнутий між твариною і Надлюдиною, канат над прірвою»:

- а) А. Камю;
- б) Ж.-П. Сартр;

в) Ф. Ніцше?

23. Феноменологічна теорія свідомості була запропонована:

а) І. Кантом;

б) Е. Гуссерлем;

в) Р. Декартом.

24. Поняття «трансцендентного» в релігійному екзистенціалізмі означає:

а) мислення;

б) реальне;

в) потойбічне.

25. Цивілізація з точки зору розробників цивілізаційної парадигми – це:

а) специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, у системі соціальних норм і закладів, у духовних цінностях, у сукупності ставлення людей до природи та міжлюдських стосунків;

б) створений людиною світ людського буття, відмінний від природного, результат практичного перетворення природи, олюднена природа;

в) локальна етнічна цілісність, яка ґрунтується на єдності культурної традиції, мови та релігійних вірувань.

26. Психоекзистенціальне поняття «лібідо» означає:

а) продукт бажаної уяви, який людина сприймає за реально існуючий;

б) інстинктивну енергію бажання, що прагне задоволення;

в) культурно прийнятний замітник бажання.

27. Хто з античних філософів заперечував існування руху, вдаючись до побудови логічних парадоксів:

а) Платон;

б) Аристотель;

в) Зенон?

28. Категорії «лібідо», «сублімація», «заміщення», «витіснення» є основними для:

а) феноменології;

б) екзистенціалізму;

в) психоекзистенціальної антропології.

29. Кому з постмодерних філософів належить економічне обґрунтування симулякра:

а) Бодріяру;

б) Дельозу;

в) Фуко?

30. Яке з понять символізує процес перетворення інстинктивної енергії лібідо у формі суспільно-корисної діяльності:

- а) екзистенція;
- б) сублімація;
- в) трансгресія?

Перелічені тести є зразком. Тести проводяться впродовж аудиторних занять, для контролю знань студентів або наприкінці кожної частини, блоку тем, або ж при опрацюванні окремих питань конкретної теми. Кожна правильна відповідь максимально оцінюється в 1 бал.

5 ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій у ХХІ сторіччі уможливив модернізацію системи освіти. Крім того, технології дистанційного навчання можуть використовуватись не тільки в дистанційній освіті, а й у інших формах навчання: зараз, в умовах війни, – у денній формі навчання.

Дистанційне навчання – це форма організації навчального процесу, що за рахунок використання ІКТ може бути реалізоване як в умовах географічної віддаленості студента і викладача, так і безпосередньо в університеті для формування самостійної діяльності студента щодо засвоєння програми навчання за фахом. Навчальний процес із використанням технологій дистанційного навчання здійснюється у таких формах: самостійна робота, навчальні заняття, практична підготовка, контрольні заходи. Основними видами навчальних занять за дистанційною формою навчання є лекція, практичні заняття, консультації, які проводяться зі студентами дистанційно у синхронному або асинхронному режимі відповідно до навчального плану.

Складністю дистанційного навчання є не тільки стимулювання студентів до постійної самостійної роботи, а й можливість розгортання діалогу, який дозволяє студентам висловлювати найрізноманітніші пропозиції. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання. Діалог між викладачем й студентами є важливим у процесі як письмового, так і усного онлайн-спілкування. При цьому необхідно, щоб студенти отримували якісний зворотний зв'язок, що є додатковим стимулом та мотивацією.

Дистанційне навчання базується на принципі гнучкості місця, часу, темпу та траєкторії навчання, і необхідно продуктивно використовувати ці переваги. Можливість впливати на деякі аспекти свого навчання підвищує внутрішню мотивацію студентів, тож варто надати їм можливість вибору в тому, які завдання виконувати (наприклад, три з п'яти запропонованих), у якому порядку, за яким розкладом (у межах навчального тижня). Індивідуальна

відповідальність за власну навчальну траєкторію формується поступово, тому варто нарощувати автономність у процесі навчання.

Дистанційне навчання створює нові виклики для дотримання норм і правил академічної доброчесності. Студенти отримують можливість списувати, тому перед викладачами постає проблема справедливого оцінювання. Під час освітнього процесу його учасники повинні дотримуватись вимог законодавства України, внутрішніх нормативних документів Університету та принципів і правил академічної доброчесності (Положення про академічну доброчесність та систему запобігання академічному плагіату).

Результати навчання визнаються згідно з Положенням про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти у Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова.

Характерні ознаки дистанційного навчання:

- гнучкість: студенти, що навчаються дистанційно, мають змогу бути присутніми на лекційному занятті у режимі реального часу, так і прослухати лекцію у запису, а також ознайомитися з конспектами лекцій на освітніх платформах;

- паралельність: навчання може здійснюватися одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямом), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності;

- велика аудиторія: одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості студентів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами;

- економічність: ефективне використання освітніх платформ та технічних засобів, концентроване й уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання сприяють зниженню витрат на підготовку фахівців;

- технологічність: використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню особи у світовий інформаційний простір;

- соціальна рівність: рівні можливості здобуття освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я чи соціального статусу;

- інтернаціональність: можливість здобути освіти в навчальних закладах іноземних держав та надавати освітні послуги співвітчизникам, що проживають за кордоном;

- нова роль викладача: дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно вдосконалювати ті курси, які він

викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій;

– позитивний вплив на студента: підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що здобуває дистанційну освіту завдяки самоорганізації, прагненню до знань, використанню сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вмінню самостійно приймати відповідальні рішення.

Технології дистанційного навчання – це відкрита розгалужена система дидактичних та інформаційно-комунікаційних технологій, яка створена за рахунок поєднання потрібних форм, методів і засобів навчання з метою отримання найвищої якості результатів навчання та використовується для розроблення дистанційних курсів, організації навчального процесу та керування ним.

Технології дистанційного навчання:

– голосові – аудіоінструменти (інтерактивні технології телефонного зв'язку, аудіоконференції; пасивні (односпрямовані);

– відеослайди, фільми, відеозаписи; відеотрансляції в режимі реального часу, а також аудіоконференції;

– друковані – основний елемент програм дистанційного навчання, з нього розвинулися всі інші системи постачання знань. Серед друкованих інструментів підручники, посібники, методичні рекомендації, словники.

У програмах дистанційного навчання викладачі застосовують комбінацію різних інструментів, кожен з яких слугує певним цілям. Студенти за необхідності мають доступ до цих матеріалів і активно використовують їх у навчанні. Дистанційне навчання є так само ефективним, як і аудиторне навчання, саме завдяки використанню методів і технологій, які відповідають сучасним запитам і завданням. Це обов'язково взаємодія між студентами і викладачем та вчасний зворотний зв'язок.

Усі заняття проводяться відповідно до розкладу факультету / інституту на освітніх платформах, визначених закладом вищої освіти або структурним підрозділом університету.

Основні форми онлайн-комунікації.

Відеоконференція – це онлайн-конференція в режимі реального часу. Вона проводиться у визначений день і час відповідно до розкладу занять факультету / інституту. Відеоконференція – один із сучасних способів зв'язку, що дозволяє проводити заняття у «віддалених класах», коли викладач і студенти перебувають на відстані. Отже, обговорення й ухвалення рішень, дискусії, захист проєктів відбуваються в режимі реального часу. Викладач і

студенти можуть бачити одне одного, викладач має можливість супроводжувати лекцію наочним матеріалом.

Форум – найпоширеніша форма спілкування викладача / студентів у дистанційному навчанні. Кожний форум присвячений певній проблемі або темі. Модератор форуму реалізує обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією. Програмне забезпечення форумів дозволяє приєднати різні файли певного розміру. Кілька форумів можна об'єднати в один великий.

Чат – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативної комунікації через Інтернет. Є кілька різновидів чатів: текстовий, голосовий, аудіо- та відеочат. Найбільш поширений – текстовий чат.

Блог – це форма спілкування, яка нагадує форум, де право на публікацію належить одній особі чи групі людей. Автор (викладач, один студент чи група) розміщує на сайті свого мережевого щоденника (блогу) допис (твір, есе) і надає можливість іншим студентам прочитати й прокоментувати розміщений матеріал. У студентів з'являється можливість обговорити й оцінити якість публікації.

Електронна пошта – це стандартний сервіс Інтернету, що забезпечує передавання повідомлень. У системі освіти електронна пошта використовується для організації спілкування викладача / студентів, а також студентів між собою.

Анкетування – для поточного контролю в процесі дистанційного навчання зручно використовувати різноманітні анкети. Анкета є достатньо гнучким інструментом, оскільки питання можна ставити безліччю різних способів. У дистанційному навчанні після засвоєння кожної теми лекції можна використовувати анкети, в яких студенти мають змогу зробити самооцінку результатів навчання за такими показниками: зрозумів, можу розв'язати самостійно; зрозумів, можу розв'язати з підказкою; не зрозумів, не можу розв'язати. Кожна лекція з філософії закінчується такою анкетною.

Соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки на кшталт Viber, Telegram, WhatsApp дозволяють створювати закриті групи, спільноти, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Освітні платформи.

Платформа Moodle – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням. Дозволяє використовувати широкий набір інструментів для освітньої взаємодії викладача / студентів та адміністрації закладу освіти. Зокрема, надає можливість подавати навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, вебсторінка; заняття як сукупність вебсторінок з можливим проміжним виконанням тестових завдань);

здійснювати тестування та опитування студентів з використанням питань закритого (множинний вибір правильної відповіді та зіставлення) і відкритого типів; студенти можуть виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли. Крім того, система має широкий спектр інструментів моніторингу навчальної діяльності студентів, наприклад: щодо загального часу роботи студентів з конкретним навчальним предметом, відповідними темами або складниками навчального матеріалу, загальної успішності студентів або групи в процесі виконання тестових завдань тощо. Moodle має у своєму інструментарії різноманітні форми завдань, дискусійні форуми, завантаження файлів, журнал оцінювання, обмін повідомленнями, календар подій, новини та анонси, онлайн-тестування.

Zoom – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Для цього потрібно створити обліковий запис. Zoom підходить як для індивідуальних, так для групових занять. Користувачі можуть використовувати додаток на комп'ютері, на планшеті чи смартфоні. До відеоконференції може підімкнутися будь-який (-ка) користувач (-ка) за посиланням або ідентифікатором конференції. Заняття можна запланувати заздалегідь, а також зробити посилання для постійних зустрічей у визначений час. У платформу вбудована інтерактивна дошка, яку можна демонструвати студентам. Крім того, є можливість легко й швидко перемикається з демонстрації екрана на інтерактивну дошку.

Для конструктивної роботи варто дозволяти приєднання лише зареєстрованим користувачам, користуватися налаштуванням «Кімната очікування» (тоді організатор конференції підтверджує кожного учасника для приєднання), не розміщувати посилання на zoom-конференції на загальнодоступних ресурсах. Відеоконференції можна проводити також за допомогою Microsoft Teams, Google Meet, Skype тощо.

Онлайн-дошки. Під час звичайного заняття в аудиторії викладачі зазвичай користуються таким базовим інструментом навчання, як дошка. Онлайн-дошка – аналог звичайної дошки, що дозволяє забезпечити практично такий самий функціонал, навіть більший. Наприклад, на онлайн-дошці можна розмістити попередньо підготовлені матеріали (тексти, зображення, відео, аудіо), робити записи шляхом друкування тексту або створення малюнків. Крім того, зазвичай у сервісах онлайн-дошок є можливість використовувати додаткові інструменти побудови рівних фігур, готові шаблони тощо. За допомогою онлайн-дошки можна організувати спільну роботу, зокрема під час синхронного онлайн-заняття. Студенти можуть робити записи на онлайн-дошці одночасно або по черзі. Перевагою онлайн-дошки є те, що всі записи можна зберегти і надати для відсутніх на занятті.

Тести з автоматичною перевіркою дозволяють організувати швидке оцінювання рівня опанування навчального матеріалу студентами. Зазвичай тестові системи надають можливість створювати запитання різних типів (множинний вибір, текстова або числова відповідь, упорядкування, встановлення відповідності тощо). Здебільшого доступні банки готових запитань, які можна додати до власних сесій тестування, змінюючи їх у разі потреби. Серед типових налаштувань онлайн-тестів варто відзначити можливість перемішувати запитання та варіанти відповідей у них, встановлювати часові обмеження (час на спробу, час відкриття тесту для виконання), обмежувати кількість спроб, а також спосіб або час повідомлення результатів тестування. Якщо тестування застосовується з навчальною метою, то можна послабити суворість цих параметрів. Якщо ж тестування є контрольним, то доцільно застосувати жорсткіші обмеження і нагадати студентам про важливість дотримання норм академічної доброчесності.

Нарешті з'явився найоптимальніший спосіб поєднати очне та дистанційне навчання. **Microsoft Teams** для освіти об'єднує всіх і все в одній потужній комунікаційній програмі для навчальних закладів, яка за наявності підтвердженої адреси електронної пошти доступна безкоштовно для учнів і викладачів усіх освітніх рівнів. Microsoft Teams для університету допомагає легко створювати віртуальні групи, організовувати завдання і спільно працювати над файлами Word, Excel та PowerPoint у режимі реального часу. Microsoft Teams – це центр командної роботи в Microsoft 365. Служба Teams забезпечує обмін миттєвими повідомленнями, аудіо- та відеодзвінки, широкі можливості онлайн-зборів, мобільних пристроїв та вебконференцій. Крім того, Teams надає функції спільної роботи й розширення файлів, даних, а також інтегрується з Microsoft 365 та іншими програмами Майкрософт та партнерами.

Зворотний зв'язок.

Обов'язковим етапом навчального процесу є надання та отримання зворотного зв'язку незалежно від того, яку комунікаційну чи навчальну платформу обрано для дистанційного навчання. Зворотний зв'язок може бути автоматизованим (наприклад, аналіз правильності відповідей тесту), або викладач надає його індивідуально. Переважна більшість систем організації дистанційного навчання дають можливість не лише виставити певні бали, але й прокоментувати їх. Варто прагнути надавати індивідуальний зворотний зв'язок навіть за наявності автоматичної перевірки, адже саме таким чином можна повідомити студентам про необхідність повторно переглянути певні фрагменти навчального матеріалу чи вказати на помилковість певної навички.

Доцільно працювати з хмарними сервісами, щоб можна було надавати зворотний зв'язок безпосередньо в студентській роботі. Зокрема, облікові

записи Google та Microsoft надають можливість створювати текстові документи, електронні таблиці, презентації, зображення онлайн. Викладач може долучитися до інформаційного продукту, створеного студентом, і прокоментувати окремі фрагменти або запропонувати ідеї для поліпшення роботи загалом. Такий спосіб взаємодії простіший, ніж обмін окремими файлами.

Зворотний зв'язок має надаватися так, щоб вчасно припинити закріплення неправильних практик і спрямувати студентів до розвитку необхідних умінь і навичок. Варто відзначати вдалі фрагменти роботи, не уникаючи конструктивної критики, якщо є необхідність корекції. Зворотний зв'язок допомагає мотивувати студентів до вдосконалення своєї роботи та докладання більших зусиль, що позитивно впливає на результати й успішність.

Особливості оцінювання та контролю. Контрольні заходи з навчальної дисципліни при здійсненні підготовки фахівців за дистанційною формою навчання у ЗВО включають проміжний (тематичний), підсумковий та інші, визначені ЗВО, контролі знань, умінь та навичок, набутих здобувачем у процесі навчання. Усі контрольні заходи у ЗВО можуть здійснюватися дистанційно, із використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема відеоконференцій – зв'язку за умови забезпечення ідентифікації того, хто навчається.

Повідомляючи студентам завдання, окрім чіткої інструкції щодо порядку його виконання, викладач має повідомити термін, до якого потрібно здати цю роботу. Виконані роботи доцільно супроводжувати зворотним зв'язком у вигляді коментарів і виставлених балів відповідно до критеріїв оцінювання.

6 УМОВИ ДОПУСКУ СТУДЕНТІВ ДО ЕКЗАМЕНУ

Екзамен є формою підсумкової атестації, засвоєного студентом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр.

Студенти мають скласти екзамен відповідно до вимог навчального плану у терміни, які передбачені графіком навчального процесу.

Зміст та форма екзамену визначаються робочою навчальною програмою з дисципліни.

Студенти допускаються до екзамену, якщо вони виконали всі вимоги робочого навчального плану за поточний семестр та не мають академічної заборгованості за попередній період.

Студент допускається до складання екзамену, якщо з цієї дисципліни ним повністю виконані всі види робіт, передбачені робочим навчальним планом та робочою навчальною програмою.

Студенти, які в поточному семестрі мали пропуски занять і до початку екзаменаційної сесії не засвоїли матеріал пропущених тем і розділів змістовних частин навчальної дисципліни на додаткових заняттях, до семестрової атестації з відповідної дисципліни не допускаються.

Студент може бути недопущеним до підсумкового оцінювання, якщо під час семестру він не досяг мінімального порогового рівня оцінки тих результатів навчання, які не можуть бути оцінені під час підсумкового контролю; якщо під час семестру він набрав кількість балів, недостатню для отримання позитивної оцінки навіть у випадку досягнення ним на підсумковому контролі максимально можливого результату. Умови допуску до екзамену затверджуються робочою навчальною програмою з дисципліни.

У разі виникнення спірних питань щодо недопуску студентів до семестрової атестації, вони вирішуються лектором з дисципліни спільно із завідувачем кафедри та заступником декана / директора з навчальної роботи.

Викладач на останньому навчальному занятті повідомляє студентам про їх рейтинг у балах. Список студентів, які не допущені до складання іспиту, викладач надає методисту зі спеціальності, заступнику директора з навчальної роботи інституту.

7 ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Гуманітарні засади та соціокультурна зумовленість філософії.
2. Поняття філософії, рівні та форми її існування.
3. Об'єкт і предмет філософії.
4. Основне питання філософії та шляхи його розв'язання.
5. Поняття світогляду та його структура.
6. Міфологія як світогляд.
7. Загальна характеристика релігійного світогляду.
8. Науковий світогляд.
9. Природа філософського знання та його основні рівні.
10. Основні підсистеми філософського знання.
11. Класичні методи філософії.
12. Сучасні філософські методи.
13. Основні функції філософії.
14. Категорії як форми абстрактного мислення.
15. Поняття категоріального апарату.
16. Специфіка філософських ідей античності.
17. Загальна характеристика філософії епохи Середньовіччя.

18. Особливості філософської думки епохи Відродження.
19. Буття матеріального. Сутність матерії.
20. Закон єдності і боротьби протилежностей.
21. Боротьба між номіналізмом та реалізмом у середньовічній філософії.
22. Методологічна спрямованість філософії Нового часу.
23. Фундаментальність класичної німецької філософії.
24. Характерні ознаки посткласичної філософії.
25. Основні філософські напрями ХХ – початку ХХІ століть.
26. Своєрідність філософської думки в Україні.
27. Поняття онтології.
28. Діалектика у філософії Гегеля.
29. Матерія як філософська категорія.
30. Основні онтологічні категорії.
31. Екзистенція як особливий спосіб буття.
32. Концепція сталого розвитку суспільства.
33. Емпіризм Ф. Бекона та Т. Гоббса.
34. Поняття глобалізації та форми її існування.
35. Екологічні проблеми та шляхи їх розв'язання.
36. Поняття людини: філософсько-антропологічний вимір.
37. Історичність філософських учень про людину.
38. Філософія Монтеस्क'є. «Дух законів».
39. Основні соціальні інститути.
40. Проблема людської свободи і відповідальності.
41. Життя, смерть і безсмертя як виміри людського існування.
42. Поняття свідомості та її структури.
43. Свідомість як найвища форма відображення.
44. Політична думка Відродження (Н. Макіавеллі).
45. Психоемпіричне розуміння свідомості.
46. Поняття, рівні і форми суспільної свідомості.
47. Пантеїзм Б. Спінози.
48. Екзистенціалізм та його різновиди.
49. Емпіричний та теоретичний рівні пізнавального процесу.
50. Інформаційне суспільство.
51. Істина та її критерії.
52. Основні форми наукового пізнання.
53. Поняття методології та її функцій.
54. Діяльність М. Драгоманова та М. Грушевського та їх роль у формуванні національної самосвідомості українського народу.
55. Специфіка методології гуманітарних наук.

56. Соціально-економічна формація в системі «базис – надбудова».
57. Мова і мислення.
58. Специфіка предмета соціальної філософії.
59. Сутність і основні форми буття.
60. Соціально-філософські погляди Т. Шевченка та І. Франка.
61. Об'єкт і предмет філософії історії.
62. Філософське розуміння суб'єкта історичного процесу.
63. Рушійні сили історичного процесу.
64. Онтологічна проблематика в античній філософії.
65. Основні підходи до розуміння початку, спрямованості та кінця
всесвітньої історії.
66. Розуміння свободи історичного вибору.
67. Поняття суспільства і соціуму, суспільного та соціального.
68. Соціальна структура суспільства.
69. Функції філософії.
70. Поняття сім'ї, її історичні форми та функції.
71. Концептуалізації сучасного суспільства.
72. Герменевтика як метод культурологічного аналізу.
73. Філософія Платона.
74. Філософське розуміння цінностей.
75. Історичні умови формування німецької класичної філософії.
76. Філософське розуміння економіки і виробництва.
77. Власність як філософсько-економічна категорія.
78. Капітал: філософсько-економічний зміст поняття.
79. Критична філософія Канта.
80. Політика як суспільне явище.
81. Поняття політичної системи та її структура.
82. Поняття держави: філософські значення.
83. Громадянське суспільство: поняття, проблеми формування і розвитку.
84. Поняття політичної організації суспільства.
85. Філософія та світогляд.
86. Поняття культури.
87. Культура і цивілізація.
88. Масова та елітарна культури.
89. Контркультура й антикультура в сучасному світі.
90. Поняття міжкультурної комунікації та кроскультурних процесів.

8 СИСТЕМА ОЦІНКИ ЗНАНЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Контроль здійснюється за Європейською кредитно-трансферною системою (ECTS).

Види завдань та засоби контролю	Розподіл балів
Змістовий модуль 1	25
Робота на практичних заняттях з тем 1–3 (усні доповіді, доповіді як дискусанта і участь у дебатах, усний захист презентації, виконане завдання: підготувати словник термінів з тем 1–3; 5 практичних занять × 2 бали = 10 бал.)	15
Завдання до самостійної роботи № 1 (підготовка доповідей (2), презентацій (3))	5
Тест за теоретичним матеріалом ЗМ1	5
Змістовий модуль 2	25
Робота на практичних заняттях з тем 4–6 (усні доповіді, доповіді як дискусанта і участь у дебатах, усний захист презентації, підготувати словник термінів з тем 4–6; 5 практичних занять × 2 бали = 10 бал.)	15
Завдання до самостійної роботи № 2 (підготовка доповідей (2), презентацій (3))	5
Тест за теоретичним матеріалом ЗМ2	5
Змістовий модуль 3	20
Робота на практичних заняттях з тем 7–9 (усні доповіді, дискусії, доповіді як дискусанта і участь у дебатах, усний захист презентації, підготувати словник термінів з тем 7–9; 5 практичних занять × 2 бали = 10 бал.)	10
Завдання до самостійної роботи № 4 (підготовка доповідей (2), презентацій (3))	5
Тест за теоретичним матеріалом ЗМ3	5
Підсумковий контроль – екзамен	30
Тестування (на платформі Moodle)	30
Всього за модулем	100

Критерії оцінювання за 100-бальною шкалою:

90–100 балів – виставляється за високий (відмінний) рівень знань (допускаються мінімальні неточності) навчального матеріалу освітнього компоненту; уміння аналізувати, використовувати набуті знання під час прийняття рішень у відповідній предметній області, застосовувати теоретичні положення під час розв’язання практичних задач; чітко, лаконічно, логічно, послідовно відповідати / вирішувати на поставлені запитання / завдання;

82–89 балів – виставляється за дуже добрий рівень знань (можлива невелика кількість неточностей) навчального матеріалу освітнього компоненту

вище від середнього рівня; аргументовані відповіді / рішення на поставлені запитання / завдання, уміння застосовувати теоретичні положення під час розв’язання практичних задач;

74–81 бал – виставляється за загалом правильне (добре) розуміння навчального матеріалу освітнього компоненту; відповідати / вирішувати на поставлені запитання / завдання та застосовувати теоретичні положення під час розв’язання практичних задач із певними (несуттєвими) недоліками;

64–73 бали – виставляється за посередні знання навчального матеріалу освітнього компоненту, мало аргументовані відповіді, наявність помилок під час вирішення завдань, слабе застосування теоретичних положень під час розв’язання практичних задач;

60–63 бали – виставляється за слабе знання навчального матеріалу освітнього компоненту, неточні або мало аргументовані відповіді з порушенням послідовності викладення, наявність значної кількості помилок у вирішенні завдань, слабе застосування теоретичних положень під час розв’язання практичних задач;

35–59 балів – виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу освітнього компоненту, суттєві помилки у відповідях / завданнях, невміння застосовувати теоретичні положення під час розв’язання практичних задач;

0–34 бали – виставляється за незнання основних фундаментальних положень навчального матеріалу освітнього компоненту, нездатність відповідати / вирішувати на поставлені запитання / завдання, невміння елементарно орієнтуватися під час розв’язання практичних задач

Шкала оцінювання

100-бальна шкала	Рівень компетентності	Чотирибальна / двобальна шкала	
		екзамен	залік
90–100	високий	відмінно	зараховано
82–89	достатній	добре	
74–81			
64–73	середній	задовільно	
60–63			
35–59	низький	незадовільно	не зараховано
0–34			

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк І. А. Філософія мови: традиція аналітичної філософії : підручник [Електрон. ресурс] / Ігор Анатолійович Алексюк ; МОН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Електрон. текст. дані. – Київ : Центр учбової літератури, 2021. – 320 с. – Режим доступу: http://ufd.lib.nau.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=502791, вільний (дата звернення: 27.12.2024). – Назва з екрана.
2. Аристотель. Метафізика [Електрон. ресурс] / Аристотель. – Електрон. текст. дані. – Харків : Фоліо, 2020. – 300 с. – Режим доступу: <https://folio.com.ua/system/books/samples/000/002/214/original/%D0%90%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf?1589358090=&srsId=AfmBOopBM5tz8bbcGzPCNil8glC1BXe5WwBi3QarS24CQtVfZU8qAadaa>, вільний (дата звернення: 24.12.2024). – Назва з екрана.
3. Гусєв В. І. Метафізика: проблеми, принципи, поняття : Лекційний курс [Електрон. ресурс] : навч. посіб. / В. І. Гусєв. – Електрон. текст. дані. – Київ : Каравела, 2020. – 336 с. – Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/mefigu.pdf, вільний (дата звернення: 22.12.2024). – Назва з екрана.
4. Електронна хрестоматія – Бакалавр [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/624-elektronna-khrestomatiia-bakalavr.html>, вільний (дата звернення: 27.12.2024). – Назва з екрана.
5. Найчук А. В. Філософія історії [Електрон. ресурс] : [навч. посіб.] / А. В. Найчук, С. О. Ганаба. – Електрон. текст. дані. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2020. – 204 с. – Режим доступу: <https://politkaf.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/naichuk-a.v.-filosofii-istorii.-navchalnyj-posibnyk.pdf>, вільний доступ, (дата звернення: 26.12.2024). – Назва з екрана.
6. Петрушенко В. Л. Філософія [Електрон. ресурс] : підручник / В. Л. Петрушенко. – Електрон. текст. дані. – Львів : ПП «Магнолія 2006», 2025. – 504 с. – Режим доступу: https://magnolia.lviv.ua/wp-content/uploads/2024/10/FilosofiaPetrushenko-V.L._zmist.pdf, вільний (дата звернення: 03.01.2025). – Назва з екрана.
7. Соціальна філософія [Електрон. ресурс] : навч. посіб. для самост. роботи аспірантів / В. О. Ананьїн, В. В. Горлинський, О. О. Пучков, О. В. Уваркіна ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. О. Ананьїна. – Київ : КПП

ім. Ігоря Сікорського, вид-во «Політехніка», 2021. – 299 с. – Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/b2d8d245-7b53-430d-962d-e504b1f0a6f6/content>, вільний (дата звернення: 17.12.2024). – Назва з екрана.

8. Мозговий Л. І. Філософія. Кредитно-модульний курс [Електрон. ресурс] : навч. посіб. / Мозговий Л. І., Бичко І. В., Додонов Р. О. – Електрон. текст. дані. – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 500 с. – Режим доступу: <https://uchebnik-online.net/book/781-filosofiya-kreditno-modulnij-kurs-navchalnij-posibnik-mozgovij-l-i-bichko-i-v-dodonov-r-o.html>, вільний (дата звернення: 24.12.2024). – Назва з екрана.

9. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту [Електрон. ресурс] / Н. В. Хамітов. – 5-те вид., випр. і доп. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНТ, 2023. – 405 с. – Режим доступу: https://cgo.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/Philos_antrop.pdf, вільний (дата звернення: 25.12.2024). – Назва з екрана.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсолютна істина – це найбільш повне, вичерпне знання про дійсність, яке їй відповідає і має підтвердження цієї відповідності.

Абсурд – поняття, що позначає безглуздість, нісенітницю, те, що суперечить здоровому глузду; незвичайний, нелогічний, дивний феномен, який не має сенсу, значення в розумінні людини та вважається суперечністю.

Акциденція – неістотна, мінлива властивість чого-небудь, випадкова характеристика субстанції.

Альтруїзм – духовний принцип, спосіб думок і поведінки, спрямований на благо іншої людини.

Антикультура – вияви та тенденції суспільного й індивідуального життя, що заперечують значення цінностей, створених людством у процесі суспільно-історичного розвитку.

Архетипи колективного несвідомого – незмінна структура в психіці людини, що має надособову природу й передається з покоління в покоління на генетичному рівні. Атрибут – суттєва, невіддільна властивість предмета або явища.

Багатство – рівень самодостатності людини.

Благо – загальне поняття для позначення того, що втілює позитивний ціннісний зміст.

Буття – це філософська категорія для позначення існування, реальності всього сущого, найзагальнішої його властивості та значення (матеріальні речі й ідеї, цінності та поняття, що мають певне значення й об'єднуються людиною в єдиний світ).

Виробничі відносини – зв'язки, взаємодії, у які вступають люди в процесі виробництва.

Витіснення – один із центральних концептів психоаналітичної теорії, що позначає процес переміщення небажаного потягу, уявлення, думки в несвідоме.

Відносна істина – це неповне, неточне знання про об'єкт, яке змінюється, поглиблюється, уточнюється в процесі пізнання.

Відображення – філософська категорія, що позначає властивість матеріальних об'єктів змінюватися під впливом взаємодії та зберігати зміни, які виникають у специфічних формах.

Відповідальність – це свідоме ставлення особистості до суспільних вимог, норм і цінностей; усвідомлення суті й значення діяльності та її наслідків як для особистого зростання, так і для розвитку суспільства загалом.

Відчуття – сенситивна здатність до безпосереднього відображення органами чуття окремих властивостей предметів (відчуття кольору, запаху, смаку, звуку тощо).

Вільнодумство – ідейна течія в духовному розвитку суспільства, що визнає право людини на свободу мислення, критичне ставлення до наявних порядків і поглядів.

Віра – духовний акт людської життєдіяльності, що виявляється в здатності беззастережного наслідування того чи іншого ідеалу.

Влада – відносини між людьми, коли воля керованих підкоряється волі тих, хто керує.

Власність – матеріальне чи інтелектуальне майно, що перебуває у володінні, користуванні та розпорядженні суб'єкта.

Воля – здатність людини керувати почуттями й інтелектом.

Гендер – соціокультурний конструкт, зумовлений традицією та соціальними практиками у вигляді системи статево-диференційованих соціальних ролей і статевих стереотипів.

Герменевтика – це спосіб осмислення дійсності через мистецтво інтерпретації тексту з огляду на культурне середовище або найпоширеніший у соціогуманітарних науках підхід, що ґрунтується на витлумаченні текстів, зорієнтованих на інтуїтивний досвід особистості, особистісне «переживання» науковцем культурно-історичних явищ.

Гіпотеза – форма наукового пізнання, основою якої є припущення, передбачення, сформульоване за допомогою конкретних фактів, але є невизначеним і потребує доведення.

Глобалізація – усвідомлення певного явища чи проблеми як планетарного феномена, що стосується всієї Землі.

Гносеологія (теорія пізнання) – галузь філософського знання, що вивчає сутність і структуру пізнавального процесу, його закономірності і принципи, джерела, можливості й засоби пізнання.

Громадянське суспільство – сукупність різних союзів (економічного, правового, культурного, мистецького, релігійного та ін. спрямування), політичних партій, громадських рухів та організацій, які своєю діяльністю контролюють державу щодо реалізації нею владних функцій стосовно забезпечення та захисту прав і свобод людини.

Гуманізм – один із ключових імперативів культури, який передбачає ставлення до людини, як до найвищої цінності.

Деконструктивізм – постструктуралістська стратегія, спрямована на перегляд культурної традиції, утіленої в мовленні, текстах, мистецтві з метою

їх реконструкції на тлі критики раціоналізму та спіритуалізму, як фундаментальних світоглядних принципів минулого.

Демократія – політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнають її громадян.

Держава – елемент політичної системи, основними ознаками якої є наявність території, публічна влада, суверенність, податкова система, що забезпечує функціонування владних інститутів.

Дискурс – інтерсуб'єктивний процес аргументованого порозуміння за допомогою засобів мови; «розмова», «бесіда», «мовне спілкування», «мовленнєва практика» будь-якої спільноти, опосередкована універсумом лінгвістичних знаків, соціальних інститутів, культурних символів.

Дискурсивне знання – знання, обґрунтоване за допомогою логічно доведених положень, що визнаються істинними.

Діалектика – це спосіб міркування, основними принципами якого є такі: рух думки від абстрактного до конкретного; єдності логічного та історичного; єдності протилежностей (принцип суперечності); заперечення та принцип розвитку.

Діалог – в античній філософії метод пізнання істини за допомогою питань і методичного знаходження відповідей на них. У сучасній філософії діалог – це універсальна форма відношення «Я – Ти», спосіб визначення сутності людини та її призначення.

Дійсність – філософська категорія, що характеризує актуальну даність буття, ступінь і форму реалізації можливого.

Дуалізм – філософський принцип, що виходить із визначення подвійності першопочатків світу.

Дух – потенціал творчої активності й самоздійснення суб'єкта.

Духовність – такий континуум буття людини, у якому її діяльність конститується почуттями й поняттями істини, добра й краси, любові й поваги, свободи й відповідальності, співчуття й милосердя, нормами моралі й права тощо.

Душа – це те, що робить тіло живим; здатність до переживання, співпереживання або відчуження.

«Едипів комплекс» – така структура в несвідомому дитини, що символізує її потяг-прихильність до матері (у випадку хлопчика) або до батька (у випадку дівчинки) та є носієм латентного конфлікту між двома полярними бажаннями дитини, наприклад, між неусвідомленим прагненням сина позбутися батька як суперника та почуттям провини, опосередкованим міцною прихильністю до нього.

Екзистенція – термін, що використовують у філософії для позначення специфіки людського існування у світі, духовної унікальності людського буття.

Еліта – група осіб, що займає провідне або керівне становище в будь-якій галузі людської діяльності.

Емпіричне знання – це знання, отримане безпосередньо з досвіду, що є основою, базою для теоретичного пізнання.

Епістемологія – галузь філософії, що досліджує розвиток наукового знання у всій повноті його соціокультурних вимірів.

Епохе – утримання від будь-яких суджень про існування чи неіснування смислу, смислової предметності як такої.

Етнічна мова – наявна знакова система, що використовується, як універсальний засіб спілкування в конкретному соціумі, у певний час і на відповідній території.

Етнос – це спільнота, у якій люди об'єднані вірою в спільне походження та наявністю культурної єдності (мови, звичаїв, міфу, епосу тощо).

Життєва позиція – у соціокультурному аспекті вихідна точка, з якої розпочинається індивідуально-суспільна діяльність людини.

Загальне – філософська категорія, що відображає об'єктивно існуючу тотожність між предметами, явищами чи процесами у межах конкретної якісної визначеності.

Закон – поняття, яке відображає необхідний, суттєвий, стійкий, повторюваний зв'язок між явищами дійсності.

Зміст – філософська категорія, що відображає сукупність усіх елементів об'єкта, єдність його властивостей, внутрішніх процесів, зв'язків, суперечностей і тенденцій розвитку.

Знак – це матеріальний об'єкт, який символічно, умовно представляє і відсилає до означуваного ним предмета, явища, події, властивості чи відношення.

Ідеал – уявлення про найвищу досконалість, яка як взірець, норма й мета визначає спосіб і характер діяльності людини.

Ідеальне – атрибутивна характеристика діяльності свідомості, що символізує континуум різноманітних смислів, починаючи зі створення уявних образів і завершуючи відтворенням колективно визнаної системи знань та ідей.

Ідеологія – це ілюзорне, однобічне тлумачення дійсності, зумовлене інтересами правлячого класу або «примусом системи».

Ідіографічна методологія – це дослідницька стратегія, спрямована на виявлення індивідуальності й історичної мінливості феноменів, розуміння й інтерпретацію одиничного як унікального втілення цінностей.

Іманентність – філософське поняття, що символізує внутрішнє буття або такий світ, що протистоїть зовнішньому – трансцендентному щодо неї існуванню в сенсі природної тілесності навколишнього світу соціокультурних артефактів (у випадку релігійного світогляду – існування Бога).

Індивід – це виокремлена (за своєрідними ознаками) в тій чи іншій спільності людина.

Індивідуальність – неповторна своєрідність будь-якого явища, окремої істоти, людини.

Інтелектуальна інтуїція – здатність осягнення істини, що здійснюється за допомогою її прямого споглядання, без обґрунтування через доведення.

Іntenційність – центральне поняття феноменології, що означає спрямованість свідомості на об'єкт.

Інтуїція – безпосередній спосіб пізнання, заснований на інтелектуальному або творчому спогляданні (осаянні).

Інформаційна культура – це рівень розвитку інформаційних зв'язків у суспільстві; характеристика інформаційної сфери діяльності людей.

Ірраціональне – те, що перебуває за межами розуму, алогічне або не інтелектуальне, несумірне з раціональним мисленням або протилежне чи суперечливе до нього.

Істина – знання, що відповідає дійсності й має цьому підтвердження.

Історичний процес – це процес зміни явищ, станів як у природі, так і в суспільстві, а також у розвитку людства як цілісного явища.

Історіософія – це розділ філософії історії, основним завданням якого є розкриття загальних закономірностей розвитку історії, що дозволяє виявити зміст історії, її мету та спрямованість.

Історія – це інтерпретація минулого з метою його переосмислення з позицій сьогодення для пошуку втрачених можливостей.

Капітал – це відносини між людьми задля самозростання вартості.

Картина світу – світоглядне відображення об'єктивної реальності, що становить наочний образ освоєної на практиці дійсності, компонент світогляду.

Категорії філософії – це форми абстрактного мислення, що відображають найзагальніші характеристики та взаємозв'язки об'єктів, закономірності розвитку матеріальних і духовних явищ, за допомогою яких здійснюється філософське мислення і які слугують вихідними принципами пізнання й духовно-практичного перетворення світу.

Кіберкультура – нова культурна модель, заснована на інтернет-технологіях.

Кількість – філософська категорія, що відображає зовнішню характеристику об'єктів, характеризує їхню чисельну визначеність.

Класи – це великі групи людей, які різняться за місцем у системі соціальних відносин, за своїм відношенням до засобів виробництва, за роллю в суспільній організації праці та за способом розподілу й отримання матеріальних благ.

Комплекси – самотійне психічне утворення або структура в несвідомому на зразок фобій, пригнічених бажань чи образів, несумісних або витіснених зі свідомості зазвичай ще в інфантильний період розвитку особистості.

Компроміс – згода, порозуміння супротивників, досягнуті шляхом взаємних поступок.

Комунікація – процес взаємодії між суб'єктами за допомогою мовних і немовних засобів з метою передавання й обміну інформацією.

Контркультура – напрям у розвитку культури, що активно протистоїть традиційній культурі.

Концепція – система понять про ті чи інші явища й процеси; визначений спосіб розуміння, трактування основної ідеї теорії.

Космос – філософська категорія, що означає світ, світобудову, світопорядок.

Кроскультурний процес – взаємодія, поєднання культур, внаслідок якого створюється самотійна культура з використанням компаративістського підходу у вивченні особливостей тієї чи іншої культури.

Культура – це духовні та матеріальні цінності, уміння, знання, звичаї, традиції, надбання, а також сам процес отримання, здобуття, накопичення та реалізації цих цінностей.

Культура міжнаціональних відносин – це сукупність спеціальних знань і умінь, а також відповідних дій, що виявляються у міжособистісних контактах і взаємодії між представниками різних націй та сприяють швидкому досягненню взаєморозуміння.

Культурно-історичний тип – поняття, запропоноване М. Данилевським для позначення локалізованих в історичному просторі і часі великих соціокультурних формувань, близьких за духом і мовою народів.

Легітимність – стан влади, за якого громадяни визнають її законною та справедливою, народ погоджується з владою та добровільно визнає її право приймати загальнообов'язкові рішення.

Лібідо – центральний концепт психоаналітичної філософії, що символізує потяг до різних форм задоволення.

Лінгвістичний аналіз – стратегія сучасної (аналітичної) філософії, головним завданням якої є аналіз повсякденної (природної) мови. Лінійна модель історії – усвідомлення історії як спрямованого процесу, що

розгортається у двох напрямках – прогресивному й регресивному, при цьому жоден стан системи не повторюється з попередніми стадіями розвитку.

Людина – душевно-духовно означена, природно-соціальна істота.

Масова культура – поняття, що характеризує особливості змісту виробництва та способів поширення культури індустріального суспільства.

Масова свідомість – психічний феномен вторгнення колективного несвідомого у свідомість переважно внаслідок навіювання, що характеризується спрямуванням думок та почуттів в одному напрямі, тенденцією до неодмінного виконання насаджених ідей.

Матерія – філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, що існує незалежно від свідомості й волі людини.

Межова ситуація – ситуація відчаю, провини, жаху, що з'являється в момент зустрічі людини з моральною чи фізичною смертю.

Метафізика – філософське вчення про надчуттєві принципи та першооснови буття.

Метод – засіб пізнання або свідомий спосіб досягнення визначеної мети.

Методологічна програма – система концептуально-теоретичних передумов, що забезпечують логіку наукового дослідження.

Методологічна рефлексія – критичне осмислення процесу і результатів пізнання та діяльності для відбору, удосконалення й систематизації дієвих методів. Методологічна стратегія – форма організації взаємодій між дисциплінарними основами наук з позиції основоположної методологічної програми. Методологічний підхід – певна сукупність дисциплінарних чи міждисциплінарних схем опису об'єктів, методів, цілей, що забезпечують евристичні можливості та перспективи виконання завдань. Методологічний плюралізм – стратегія утвердження свободи наукової творчості й уникнення методологічного примусу. Методологічний редукціонізм – стратегія узгодження принципів і норм дослідження з методологічною програмою науки-лідера.

Методологія – система знання про методи, умови й межі їхнього застосування (теоретичний аспект); деталізована логіка конкретної дослідницької програми чи стратегія діяльності загалом (практичний аспект).

Методологія науки – філософське й загальнотеоретичне вивчення засобів і методів наукового пізнання, способів його обґрунтування й механізмів розвитку знання.

Міжкультурна комунікація – взаємодія між представниками різних культур.

Міжкультурний діалог – сукупність безпосередніх і опосередкованих взаємовідношень і зв'язків між різними культурами, а також результатів їхніх взаємовпливів і культурних запозичень.

Міра – філософська категорія, що відображає єдність кількісних і якісних визначеностей речей, явищ та процесів.

Міфологія – історично перша форма суспільної свідомості, де тлумачення сутності світу здійснюється за допомогою міфу.

Мова – знакова система, що використовується людьми для умовного позначення речей і явищ, відображених у їхній свідомості.

Мовлення – процес конкретної реалізації одиниць і категорій мови, що має звукову, писемну або внутрішню форми вияву.

Мовна картина світу – сукупність уявлень про світ, які історично склалися у свідомості певного мовного колективу й відобразилися в його мові.

Модус – філософський термін, що позначає випадкову, несуттєву ознаку предмета, властиву йому не постійно, а лише в деяких станах.

Можливість – філософська категорія, що відображає об'єктивні, необхідні умови й тенденції виникнення та розвитку предметів, явищ і процесів.

Мораль – сукупність норм, правил, принципів поведінки людини, що санкціонуються суспільством.

Мудрість – оптимальний варіант вияву єдності почуттів, мислення і практичних дій людини.

Надсвідоме (Супер-Его) – структура психічних процесів, функція якої полягає у моральному самоконтролі думок і вчинків суб'єкта.

Народ – населення держави, жителі країни; прості люди в суспільстві, які позбавлені звань та привілеїв, на яких припадає основна частина обов'язків і які займаються повсякденною працею.

Народність – це форма спільності людей, що історично виникає за родоплемінною спільністю й формується на окремій території при натурально-господарській діяльності в процесі злиття, консолідації різних племен завдяки створенню єдиної мови, обрядів, традицій, культури.

Наука – соціально значуща сфера людської діяльності, спрямована на виробництво та систематизацію знань.

Наукова ідея – форма думки, що надає нове пояснення явищам і закономірностям їхнього виникнення й розвитку.

Нація – спільність людей, що об'єднані низкою чинників, серед яких найважливішими є етнокультурні та політико-правові.

Несвідоме – сукупність специфічних психічних актів, станів або дій, що не підлягають ні розумінню, ні контролю з боку свідомості людини.

Нігілізм – принцип, що містить інтенції заперечення, свавілля, відчаю, розчарування, недовіри тощо.

Ніщо – це поняття, що фіксує відсутність, небуття певного суцього або заперечення буття взагалі.

Новаторство – активна форма діяльності людини (людства), спрямована на створення нових зразків матеріальної і духовної культури.

Номотетична методологія – дослідницька стратегія, спрямована на виявлення загальних закономірностей і пояснення одиничного з погляду загального.

Ноосфера – такий стан світу людини, коли науковий розум і практична діяльність стають планетарною силою, суміжною із силами природи.

Об'єктивна реальність – це те, що існує незалежно від волі й свідомості людини.

Одиничне – філософська категорія, що відображає окремий предмет, явище, процес, який характеризується відповідними просторовими й часовими межами, індивідуальною якісною і кількісною визначеністю.

Особистість – сукупність соціально значущих якостей людини, окрема конкретна людина в тих ролях, які вона виконує в суспільстві.

Особливе – філософська категорія, що відображає визначену сукупність властивостей, притаманних саме цьому предмету, явищу чи процесу.

Парадигма – це умовна модель постановки наукових проблем та способів їхнього розв'язання в межах певного методологічного апарату.

Парадокс – це наявність у пізнанні чи діяльності взаємовиключних суджень чи способів, які є однаковою мірою доказові.

Патріотизм – духовний принцип, згідно з яким виявляється та культивується любов до Батьківщини, відповідальність за її долю й готовність служити її інтересам.

Періодизація історії – особлива форма систематизації, що полягає в умовному поділі історичного процесу на хронологічні періоди.

Пізнання – процес цілеспрямованого відтворення людиною дійсності в абстрактних образах (поняттях, теоріях), що пов'язане із практичною діяльністю й зумовлене суспільним буттям людини.

Полісемантичність – багатозначність; наявність у мовній одиниці (слові, фраземі, граматичній формі, синтаксичній конструкції) кількох значень.

Політика – відносини в соціумі стосовно влади, а також організація й управління цими відносинами.

Поняття – форма мислення, у якій відображаються загальні та специфічні ознаки об'єктів, їхні закономірні відношення та властивості.

Постдемократія – стан суспільних відносин, коли за формальних ознак та наявних інститутів розвиненої демократії відбувається фактична монополізація політико-економічними елітами сфери політичного управління та реалізація ними влади в обхід демократичних механізмів.

Посткультура – етап у розвитку культури, що є наслідком взаємодії людини й техніки, за якого відбувається не тільки симуляція культури, заміна її на артпроекти й артпрактики, а й симуляція реальності, де з'являється так званий гаутер, синтез людини та комп'ютера.

Постправда – позначення обставин, у яких об'єктивні факти меншою мірою впливають на суспільну свідомість, аніж звернення до емоцій і особистих переконань.

Правда – це почуття й усвідомлення людиною будь-якого знання (в тому числі хибного) як істини.

Право – сукупність норм, правил, законів, принципів, згідно з якими громадяни зобов'язані й зобов'язуються жити в державі.

Правова держава – держава, у якій усі громадяни рівні перед законом.

Праця – цілеспрямована діяльність зі створення благ.

Проблема – форма наукового пізнання, що є єдністю знання про незнання й передбачення можливості наукового відкриття.

Продуктивні сили – органічна єдність предметів праці, знарядь праці й робочої сили.

Простір – категорія, що позначає співіснування й відокремленість речей одна від одної, їхню протяжність, порядок розташування однієї стосовно іншої.

Протилежність – філософська категорія, що відображає такі відношення між взаємодіючими сторонами, за яких вони протиставляються, обумовлюють і доповнюють одна одну.

Психоаналіз – комплекс підходів у психології, зорієнтованих на дослідження психічного несвідомого – латентної складової в душевній організації людини.

Редукція – методологічний прийом, який за допомогою абстрагування бере участь у зведенні унікального, особливого й індивідуального до загального, типового, схематичного.

Релігія – форма суспільної свідомості, що абсолютизує віру людини в надприродні сили.

Рефлексія – концепт для позначення осмисленого відображення людиною світу в поглядах та думках, а також її здатності до самопізнання.

Ризомна модель історії – підхід у розумінні історичного процесу, який стверджує, що історія не має жодного значення, а всі події розгортаються хаотично.

Рух – категорія для позначення існування безперервних змін – від простої зміни місця й положення до мислення.

Свідомість – властивий людині спосіб осмисленого відношення до світу та самого себе через суспільно вироблену систему знань, вірувань, ідей, цінностей тощо.

Світогляд – це система узагальнених почуттів, інтуїтивних уявлень і знань про навколишній світ, місце людини в ньому, відношення людини до світу, до самої себе й до інших людей.

Свобода – сутність існування людини, стан і можливість мислити, діяти відповідно до власних уявлень і бажань, а не внаслідок будь-якого примусу (внутрішнього чи зовнішнього).

Свобода волі – можливість безперешкодного самовизначення людини у досягненні поставлених цілей.

Сенс життя – філософське поняття, що позначає розуміння людиною змісту і спрямованості свого життя, місця у світі, усвідомлення власного призначення.

Синергетика – трансдисциплінарна методологічна програма, що розкриває механізми самоорганізації динамічних систем і вивчає закономірності розвитку складних об'єктів різної природи.

Сім'я – форма спільності людей, заснована на кровній спорідненості (або всиновленні), наявності шлюбу, спільному проживанні, виконанні кожним із членів сім'ї відповідних обов'язків.

Зміст історії – одне з основних понять філософії історії, що позначає ціннісне усвідомлення людством свого минулого, сучасного й майбутнього, у якому вони пов'язані між собою, осмислені, упорядковані в межах певної цілісності історичного процесу.

Соціальна структура – сукупність відносно стійких, стабільних соціальних спільнот, груп і конкретний порядок їхнього взаємозв'язку та взаємодії.

Суб'єкт історичного процесу – носій предметно-практичної діяльності й пізнання, джерело активності, спрямованої на зміну, розвиток або збереження об'єктивних суспільних умов (людство, соціальні групи, окремі особистості).

Суб'єкт пізнання – активний компонент пізнавального процесу; той, хто здійснює пізнавальну діяльність.

Субкультура – форма культури, яка має свою систему цінностей і символів, що визнає певна соціальна група.

Сублімація – процес перетворення («ушляхетнення») природного бажання через надання йому естетичних форм вираження й етичного змісту або

іманентний механізм набуття енергії лібідо культурних, соціально-прийнятних форм вираження у вигляді духовної, інтелектуальної чи трудової діяльності.

Субстанція – філософська категорія для позначення єдиної основи всього, що існує, першооснови буття.

Судження – форма мислення, у якій за допомогою зв'язку між поняттями, що відображають стани, властивості, закономірності чи суттєві характеристики «речей», стверджується чи заперечується що-небудь.

Суперечність – філософська категорія, що характеризує взаємодію протилежностей.

Суспільна свідомість – історично усталена та здатна до саморозвитку система незалежних від індивідуальної свідомості або волі уявлень, знань, норм, правил, що постають невіддільними складовими колективного розуму людства або народу.

Суспільно-економічна формація – історичний тип суспільства, визначальним структурним елементом якого є спосіб виробництва (єдність взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин).

Суспільство – природно-соціальна самодостатня спільність людей.

Сутність – філософська категорія, що відображає внутрішнє, важливе і визначальне в предметі, явищі чи процесі й досягається розумом.

Суще – предметність як така, актуальна та потенційна; усе, що є, було або може стати певним предметним «що».

Теорія – вища форма узагальнення й систематизації наукових знань, комплекс поглядів, уявлень, ідей щодо тлумачення та пояснення конкретних явищ і процесів.

Тілесність – філософський концепт, що позначає чуттєвий характер людського буття як його невіддільну онтологічну ознаку.

Тоталітаризм – політичний режим, що характеризується поширенням впливу державної влади на всі сфери суспільного життя, відсутністю політичного плюралізму, демократичних свобод та широким використанням насильницьких засобів управління суспільством.

Традиційна культура – спосіб організації життєдіяльності суспільства, в основі якого наслідування домінантних смислів і цінностей.

Трансцендентальне – такий зміст свідомості, походження якого вважають незалежним від «матерії», чуттєвих уявлень – усього того, що традиційною філософською мовою позначають терміном «апостеріорі» (a posteriori).

Трансцендентне – філософське поняття, яким позначають буття, що існує поза межами людської свідомості, враховуючи існування Бога.

Умовивід – форма мислення, що є таким способом міркування, який на основі зв'язку між судженнями будує нове знання у формі судження.

Утопія – модель вигаданого суспільства як утілення суспільного ідеалу.

Уявлення – здатність до побудови чуттєво-уявного образу предмета, що відтворюється у свідомості поза його безпосереднім впливом на неї.

Факт – явища чи події, що дійсно відбувалися в об'єктивній дійсності і встановлені як даність під час спостереження чи експерименту.

Феноменологія – метод філософського пізнання, який передбачає описово-концептуальний аналіз різноманітних «феноменів» поза поясненням їх причин.

Філософія – почуття, усвідомлення, теоретично-практичне означення сутності, сенсу й цінностей всього суцього.

Філософія історії – розділ філософського знання, що вивчає сутність, сенс і цінності історичного процесу в єдності як історичного буття, так і історичного пізнання.

Філософія мови – сфера гуманітарних досліджень, спрямованих на вивчення сутності та природи живої людської мови, її взаємозв'язків із буттям (реальністю, дійсністю, світом), свідомістю, мисленням, а також сфера теоретико-методологічного знання, що охоплює й інтерпретує подібні взаємозв'язки.

Філософія науки – загальнотеоретичне вивчення закономірностей науково-пізнавальної діяльності, структури й динаміки наукового знання, його рівнів і форм, соціокультурної детермінації.

Філософська антропологія – розділ філософського знання, що вивчає сутність людського буття та людської індивідуальності.

Форма – філософська категорія, що позначає спосіб внутрішньої організації і зовнішнього вияву відповідного змісту.

Хиба – знання, що не відповідає дійсності й має цьому підтвердження.

Цивілізація – якісна специфіка матеріального, духовного, соціального життя групи країн, народів; рівень розвитку суспільств, що охоплює такі сфери, як економіка, культура, державність.

Циклічна модель історії – розуміння історії, як послідовності подій, що повторюються через деякий час.

Цінність – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного.

Час – категорія, що характеризує послідовність існування матеріальних об'єктів, які змінюють один одного, відокремленість різних етапів, тривалість, темп, ритм процесів.

Штучні мови – допоміжні знакові системи, що створюються на базі природних мов для точної й економної передачі наукової та іншої інформації.

Щастя – момент найвищого морального задоволення людини самим життям, здійсненням свого призначення.

Явище – філософська категорія, що відображає зовнішні, видимі й змінювані характеристики предметів, які фіксуються органами чуття.

Якість – філософська категорія, що виражає внутрішню визначеність предметів і явищ, сукупність їхніх суттєвих властивостей.

Dasein-аналіз – філософський метод, спрямований на виокремлення та концептуалізацію структур екзистенції (людського існування).

Smart-культура – це сукупність створених сучасним соціумом комфортних умов існування та розвитку людини за допомогою новітніх технологій у поєднанні з науковими досягненнями й ціннісними надбаннями цивілізації.

Електронне навчальне видання

Методичні рекомендації
до практичних занять
із навчальної дисципліни

«ФІЛОСОФІЯ»

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної форми навчання всіх спеціальностей)*

Укладач **РАДІОНОВА** Людмила Олексіївна

Відповідальний за випуск *В. В. Корженко*

Редактор *О. А. Норик*

Комп'ютерне верстання *Л. О. Радіонова*

План 2025, поз. 429М

Підп. до друку 27.01.2025. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 3,1.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Чорноглазівська (Маршала Бажанова), 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.